

ANATOL EREMIA
Institutul de Filologie
(Chișinău)

**LEXICUL SOCIAL-ISTORIC ÎN TOPONIMIA
ROMÂNEASCĂ PRUTO-NISTREANĂ.
1. TOPONIME ETNONIMICE, MIGRA-
TORICE, ANTROPONIMICE**

Toponimia constituie o parte componentă a lexicului limbii, unitățile sale reprezentând adesea creații onimice cu vechime de secole și milenii. În toponimie și-au găsit reflectare aproape toate laturile vieții materiale și spirituale ale oamenilor: modul de viață, ocupațiile, obiceiurile, datinile, credința, aspirațiile. Asemenea unor termeni și cuvinte din lexicul comun al limbii, numele topice pun în evidență originalitatea și spiritul creator al poporului, conservă cele mai valoroase tradiții ale culturii populare, transmit peste vremuri, din generație în generație, amintirea unor evenimente, fapte și întâmplări demult petrecute. Sînt numeroase toponimele care redau stări, aspecte și procese evolutive din istoria limbii române.

Unele denumiri au apărut datorită influenței altor limbi asupra nomenclaturii noastre topice, ca rezultat al contactelor cu populațiile conlocuitoare sau cu popoarele vecine. Pe baza lor se pot stabili teritoriile și raporturile etnolingvistice reciproce. Cu ajutorul toponimiei se poate restabili vechiul sistem de comunicații pe uscat și pe ape, precum și locul existenței în trecut a unor vămi, stații de poștă, vaduri de trecere, poduri permanente și temporare peste marile râuri. Toponimele indică adesea locul unor foste sate, tîrguri și orașe, dispărute aproape fără urme, sau locul unor vechi fortificații și așezări întărite.

Importante sînt informațiile toponimice care reflectă însăși viața societății, etapele dezvoltării sale, transformările și schimbările de ordin social-istoric, economic și cultural. În denumirile de locuri și localități și-au găsit reflectare relațiile dintre om și societate, dintre om și mediul socio-geografic, atitudinea comunităților umane față de instituțiile de stat, raporturile dintre membrii societății.

Condițiile social-istorice, social-economice și social-geografice, care au favorizat apariția diverselor categorii de toponime, în diferite perioade de timp, au fost diferite. Factorii care au contribuit la formarea și dezvoltarea sistemului toponimic sînt deci multipli și foarte diverși. Studiul numelor topice presupune cunoașterea factorilor motivați, aceasta obținîndu-se prin aplicarea diverselor principii și metode de studiere și prin utilizarea celor mai diferite informații din domeniul de cercetare și din domeniile științelor adiacente: lingvistice, istorice (arheologice, arhivistice, etnografice), geografice etc. E necesar să se stabilească, prin urmare, în ce perioadă istorică au apărut numele topice, în ce limbă au fost create și să se cunoască evoluția lor istorică în plan formal și funcțional. Unul dintre principiile de bază ale cercetării în toponimie constă în analiza fenomenelor și faptelor într-un complex de date și informații, în plan istorico-evolutiv și în cadrul unui sistem de relații și corelații dintre obiectele de același fel.

Analiza sincronică și diacronică, aplicarea metodelor adecvate de cercetare, confirmarea reciprocă a datelor și informațiilor din diferite domenii pot asigura soluționarea cu succes a celor mai dificile probleme de toponimie [1, p. 20-21; 2, p. 32].

Studiul sincronic privește lucrurile static, descrie o situație dată. Cercetarea diacronică examinează faptele și fenomenele în evoluție, în devenire, descrie nu numai situația de azi, ci și situația din trecut. Un decalaj între toponimia sincronică și cea diacronică nu se poate admite, pentru că prima recurge de nenumărate ori la cercetarea istorică a faptelor și fenomenelor, iar a doua nu poate să nu țină seama de starea lor la anumite etape, căci numai astfel pot fi descoperite tendințele generale de dezvoltare [3, p. 48].

Factorii decisivi, condițiile și împrejurările multiple și diverse au favorizat apariția unor numeroase categorii de toponime social-istorice. Desemnarea obiectelor respective s-a realizat printr-o mare diversitate și numeroase cuvinte și termeni ce țin de diferite domenii și sfere de activitate ale omului. Din acest punct de vedere se disting mai multe categorii de nume topice: etnonimice, migratorice, antroponimice, sociale (propriu-zise), profesionale, denumiri cu caracter religios, psihologic.

De menționat este că aceste categorii toponimice diferă între ele atât sub aspect etimologic, derivațional și lexical-semantic, cât și din punctul de vedere al vechimii, frecvenței și răspândirii lor teritoriale, precum și al vivacității, valenței și productivității modelelor derivative etc.

Istoria poporului român dispune de un bogat arsenal de surse documentare: vestigiile arheologice, scrierile autorilor antici, documentele de epocă și materialele de arhivă, descrierile și notele de călătorie ale foștilor diplomați și misionari, recensămintele vechi, lucrările cartografice (atlase, hărți) etc. Istoricii beneficiază și de informațiile pe care le pune la dispoziție și onomastica, în special toponimia. Aceasta pentru că, după cum subliniază acad. Iorgu Iordan, „toponimia poate fi socotită drept istoria nescrisă a unui popor, o adevărată arhivă, unde se păstrează amintirea afitor evenimente, întâmplări și fapte, mai mult ori mai puțin vechi sau importante, care s-au petrecut de-a lungul timpurilor și au impresionat într-un chip oarecare sufletul poporului” [4, p. 2].

Toponime etnonimice. În cursul istoriei româniei au întreținut legături politice, economice și culturale cu diferite popoare, s-au aflat în contact direct și au avut raporturi lingvistice cu diferite neamuri și grupuri etnice. Unele dintre acestea s-au găsit doar în trecere pe teritoriul nostru, altele însă s-au așezat aici pe timp mai îndelungat sau pe totdeauna, o parte dintre ele fiind pe parcursul vremii asimilate de populația băștinașă, altă parte păstrându-și existența pînă în zilele noastre. Prin cîmpiile sudice ale Moldovei, ca printr-un culoar, s-au revărsat spre apus valuri-valuri de seminții nomade asiatice, ademenite de bogăția și strălucirea civilizației țărilor europene: hunii, hazarii, avarii (sec. IV-VI), protobulgarii turcici, pecenegii, cumanii, uzii, ungurii (sec. VII-XI), tătaromongolii (sec. XIII), turcii osmanlii, tătarii nogaici (sec. XV-XVIII) ș. a. În sec. VI-VII, slavii coboară din nordul Carpaților spre sud, poposesc, unii temporar, alții pe totdeauna, în spațiul carpatodanubiano-pontic, locuind aici împreună cu romanicii răsăriteni pînă la asimilarea lor definitivă de către băștinași. În Evul Mediu și în perioadele de mai tîrziu (sec. XVII-XVIII) au pătruns în țările românești și alte grupuri etnice: bulgari, sîrbi, unguri (maghiari), ucraineni, ruși, găgăuzi etc. Conviețuirea românilor cu populațiile alogene, îndeosebi cu slavii, a cauzat influențe reciproce în domeniul limbii și culturii.

În limba română s-au produs, astfel, unele modificări, mai cu seamă de ordin lexical și semantic, dar acestea, după cum s-a menționat deja, n-au afectat esența limbii noastre – structura gramaticală și fondul lexical de bază. Vocabularul a adoptat un număr considerabil de termeni și cuvinte, precum și numeroase nume proprii (toponime și antroponime). Originea numelor proprii străine se stabilește pe baza cercetărilor etimologice aprofundate, cu aplicarea metodelor specifice de studiere, prin utilizarea informațiilor ce țin de diverse domenii ale științei (lingvistice, istorice, geografice etc.). Toponimia pruto-nistreană

dispune de numeroase nume topice care îi vizează nominal pe cei care au creat denumiri în limbile lor pe acest teritoriu: români, ruși (supranumiți cu alolexele locale și istorice *cazaci*, *lipoveni*, *cațapi*, *moscali*), ucraineni (redenumiți uneori *ruteni*, *haholi*), polonezi (*leși* pentru perioadele mai vechi), bulgari, turci, tătari, nemți (*germani*).

Exemplificăm cele expuse cu unele toponime ce denumesc localități actuale sau istorice:

Bulgărica, fost sat în raionul Leova, comasat în 1977 cu Sărata Nouă din același raion; *Pelinii – Bulgari*, comună în raionul Cahul.

Greceni, fost sat în actualul raion Cahul, o parte din care, în 1980, a fost comasată cu comuna Găvănoasa, iar altă parte – desființată. Până în sec. al XIX-lea denumirea *Greceni* a purtat-o un ținut din sud-vestul Basarabiei. Toponimul pare să provină de la numele unei dinastii de boieri de origine greacă, stăpînitori de pămînturi în sudul regiunii. Nu este exclusă însă nici proveniența antroponimică a numelui topic (< *Greco* + suf. *-eni*).

Lipovanca (Sîngerei); *Lipoveni* (Cimișlia) < *lipovan*, pl. *lipoveni*, populație rusă, aparținînd în trecut la o sectă religioasă, numită *староверы* (vechi-credincioși) și *старообрядцы* (de rit vechi). Numele de *lipoveni* populația respectivă și l-a luat de la conducătorul sectei Filipp Pustosveat, care, din cauză că nu a fost ales stareț la Mănăstirea Pomar, din gubernia rusă Oloneț, a trecut de partea sectanților. Adepții acestuia, numiți *филипованы* sau *филиповяны* (> rom. *lipoveni*, *lipovani*), fiind persecutați de biserica oficială rusă, au fost siliți să-și părăsească locurile de trai și să se refugieze la periferia Imperiului Rus și peste hotarele acestuia. În Moldova lipovenii s-au stabilit pe timpul lui Petru I, așezîndu-se mai cu seamă în localitățile din preajma Dunării, ocupîndu-se, în special, cu pescuitul și legumicultura [1, p. 104; 4, p. 277].

Moldovanca (Fălești), *Badicul Moldovenesc* (Cahul), *Baurci-Moldoveni* (Cahul) < geonimul *moldovan*, pl. *moldoveni*, derivat cu suf. *-an* (*-eni*) al denumirii țării feudale *Moldova*, aceasta provenind de la hidronimul *Moldova*.

Români, alonimul oiconimului *Baurci-Moldoveni* (Cahul), care s-a aflat în circulație în anii '30 ai secolului trecut, în opoziție cu *Tatar-Baurci*, azi *Tătărești*, sat în raionul Cahul.

Ruseni (Anenii Noi, Edineț), *Chioselia Rusă* (UTAG – Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuză), *Valea Rusului* (Fălești). *Ruseni* însă, ca și *Ruseștii Noi* și *Ruseștii Vechi* (Ialoveni), poate avea la bază un antroponim (*Rusu*).

Sloveanca (Sîngerei), cu varianta *Slăveanca*, avînd ca temă derivativă un presupus etnonim *slovean* sau *slăvean*, în lipsa unor dovezi că toponimul ar fi de origine antroponimică (*Sloveanu*, *Slăveanu*).

Tătărești (Cahul), care, cu siguranță, nu este un antroponim la origine, ci un etnonim, deoarece apare menționat documentar *Tatar-Baurci*. La fel și alonimul istoric al actualului nume de sat *Copceac*, și anume *Tatar-Copceac*, menționat și el în documente cu vechea variantă.

Ucrainca, numele actual al satului Sturzeni (Căușeni) de pînă la 1995, denumit un timp și *Cărbuna* și apoi, pînă în 1995, *Sturzeni*. Ca motiv de substituție a numelui tradițional prin cel oficial a servit, nici mai mult, nici mai puțin, poziția geografică a satului, fiind situat la granița de sud a Republicii Moldova cu Ucraina. Populația majoritară a satului este românească, localității zicîndu-i pînă astăzi *Sturzeni*.

Țiganca și *Țiganca Nouă* (Cahul), oiconimul reproduce numele moșiei din partea locului, *Țiganca*, care trebuie să fi avut vreo legătură cu antroponimul *Țiganu*, acesta etnonim la origine. Aici ar putea fi inserată și denumirea satului *Țigănești* (Strășeni), dar suf. *-ești* ne trimite, mai degrabă, la același antroponim *Țiganu*.

Unguri (Ocnița), acest oiconim reprezintă, credem, un nume topic ce ține de categoria migratoricelor, pentru că, de fapt, indică originea locală a populației – „locuitori veniți din fosta monarhie austro-ungară. Populația actuală a satului este în majoritate de etnie ucraineană”.

Vadul Turcului (UATSN – Unități administrativ-teritoriale din stînga Nistrului cărora li se pot atribui forme și condiții speciale de autonomie), toponimul se referă la un străvechi vad al Nistrului, denumit astfel cu totul convențional, pentru că prin acest vad, la sigur, au trecut nu numai ienicerii turci, ci și alte oștiri, în timpul războaielor duse pe teritoriul Basarabiei.

În restul spațiului etnolingvistic românesc toponimele etnonimice sînt mai numeroase și mult mai variate: *Arbănași* (< *arbănași* „albanezi”), *Armeni*, *Fîntîna Armanului*, *Arvățeni* (< *arvați* „croați”), *Bulgari*, *Bulgăreasca*, *Cazaci*, *Movila Cazacilor*, *Frînca*, *Movila Frîncului* (< *frînc* „italian, dalmatin, levantin”), *Grecii*, *Gîrla Grecilor*, *Huțanii*, *Lunca Huțanilor* (< *huțani* „huțuli”), *Peceneaga* (< *peceneg* „persoană care aparține poporului migrator turcic – pecenegi”), *Ruși*, *Slobozia-Ruși*, *Sasca*, *Muntele Sașilor* (< *sas*, pl. *sasi* „persoane care aparțin populației germane din Transilvania”), *Șchei*, *Valea Șcheilor* (< *șchiau* „bulgar, sîrb”), *Secuia*, *Secuii de Jos*, *Secuii de Sus* (< *secui* „persoane care aparțin populației de secui din Transilvania”), *Sîrbi*, *Corlătești-Sîrbi*, *Tatar-Bair*, *Drumul Tătarilor*, *Tăuți*, *Tăuții de Sus* (< *tăuți* „slovaci”), *Fîntîna Turcului*, *Hotarul Turcului*, *Unguri*, *Bîrlești-Unguri* ș. a. [4, p. 261-293].

Antroponimia românească din același areal pruto-nistrean înregistrează un număr considerabil de nume de familie provenite din etnonime: *Arapu*, *Arbănașu*, *Armanu*, *Arnăutu*, *Arvat*, *Bulgaru*, *Cerchezu*, *Coman*, *Comăneanu*, *Comănescu*, *Comănici*, *Comăniță*, *Copceac*, *Faraon*, *Fliondor*, *Frățuțu*, *Frîncu*, *Frîncuș*, *Greceanu*, *Grecu*, *Harapu*, *Huțanu*, *Huțuleac*, *Lăieșu*, *Leahu*, *Lipovanu*, *Liteanu*, *Mazur*, *Măzureac*, *Moscalu*, *Moscaliuc*, *Nadoleanu*, *Neamțu*, *Nemțeanu*, *Rusnac*, *Rusu*, *Resuleac*, *Rusuleț*, *Sasu*, *Săsescu*, *Secuianu*, *Sîrbu*, *Sloveanu*, *Șcheau*, *Șcheianu*, *Tatarciuc*, *Tătaru*, *Tătărescu*, *Tătăruș*, *Tăutu*, *Turcu*, *Turculeț*, *Țiganu*, *Unguru*, *Ungureanu*, *Valahu*, *Vengher*, *Vlahu*, *Vlașcu* ș. a.

După cum se poate observa, majoritatea locurilor și localităților discutate au fost desemnate cu nume etnice de către populația română, drept dovadă fiind etnonimele cu forme utilizate în aceasta limbă (*români*, *ruși*, *bulgari*, *lipoveni*, *turci*, *tătari* etc.), și numai unele din ele poartă nume specifice idiomurilor respective (*Tatar-Baurci*, *Tatar-Kîpceac*, *Gagauz Maala*, *Urus Tepea* etc.).

Nomenclatura topică de proveniență tătarească include și numeroase denumiri ce ne trimit la vechea organizare tribală și gentilică a nogaicilor. Tătarii nogai erau împărțiți în mai multe hoarde: Edisan, Orac, Orumbet, Geambulac, Kîrgîz, Keili. Acestea, la rîndul lor, se divizau în triburi și ginți, care formau mai multe unități tribale și gentilice. Fiecare dintre unitățile și subunitățile respective purta cîte un nume, de obicei, pe cel al căpeteniei lor, și dispunea de un semn al proprietății lor, denumit *tamga* (*danga*). Danglele se aplicau pe obiectele și lucrurile de preț, pentru a le recunoaște, precum și pe animale, mai ales pe cai (obiceiul fiind preluat și de românii din Basarabia și Dobrogea, de unde termenul *danga* și verbul *a dăngălui* „a pune un semn; a însemna”). Danglele serveau și ca steme și ca peceți ale uniunilor și subdiviziunilor tribale. După numele danglelor adesea erau denumite înseși triburile și gințile ce le posedau.

Danglele reprezentau niște semne convenționale sau figuri geometrice, fiecare dintre ele avînd denumirea sa, aceasta redînd printr-un cuvînt imaginea grafică sugerată de semnul sau figura respectivă.

Unele nume tribale au ajuns cu timpul să denumească nu numai grupurile etnice respective, ci și locurile lor de așezare, devenind, astfel, unități onimice cu un anumit specific în nomenclatura topică locală. Interpretarea lor etimologică le-a creat destule dificultăți celor care au încercat să facă etimologii pe teren onomastic [A. Resmeriță, M. Ceachir, vezi 5, 6]. Toponimele în discuție și-au găsit explicații veridice sau, cel puțin, plauzibile în lucrările specialiștilor N. A. Aristov, M. N. Galkina, N. A. Baskakov, A. Eremia ș. a. [vezi 7, 8, 9, 10].

Urmează în continuare o serie de oiconime etnonimice de origine tribală tătaronoaică, cu succinte explicații etimologice, în speranța că repertoriul lor, mai mult sau mai puțin complet, să-și găsească locul într-un viitor dicționar toponimic. Mai întâi, facem următoarele precizări: finalele *-li* și *-ly* sînt sufixe care imprimă derivatelor din limbile turcice semnificații ale posesiei sau apartenenței; simbolurilor grafice *y*, *c* și *ç* le corespund în limba noastră respectiv grafemele *î* (*â*), *ge* (*gi*), *ce* (*ci*).

Abaclia (Basarabeasca) < *abakly* „(trib) cu dangaua în formă de idol” < *abak* + suf. *-ly*; *Baimaclia* (Cantemir) < *baimakly*, străvechi nume de trib cunoscut la karakalpaci, kazahi; *Cazaclia* (UTAG) < *kazaiakly* „cu dangaua, labă de gîscă” < *kaz* „gîskă”, *aiak* „labă, picior”; *Cîietu* (Cantemir) < *kyiat*, *kiat*, nume de trib turcic, cunoscut și la kazahi, karakalpaci; *Chiriet-Lunga* (UTAG) < *kireit*, nume de trib cunoscut la mai multe popoare turcice (tătari, karakalpaci, kazahi) + hidr. rom. *Lunga*, afluent de stînga al râului Ialpug; *Cimișlia*, oraș, reședința raionului Cimișlia < *çomeçli* / *çiumeçli* „cu dangaua lingură (polonic)” < *çuimeç* „lingură, polonic” + suf. *-li*; *Cociulia* (Cantemir) < *kaiçily* / *kaişuly*, etimologia etimonului nu ne este cunoscută; *Comrat* (UTAG) < *konyrat*, străvechi etnonim tribal turcic; *Congaz* (UTAG) < *kongaz* / *kengez*; cf. kar. *kenges* / *kingaz*, tăt. *kenges*, uzb. *kenegas*; *Copceac* (Ștefan-Vodă, UTAG) < *kypçak* / *kipçak*, denumirea localității din UTAG avînd forma mai veche *Tatar-Kopceak*; *Coștangalia* (Cantemir, Cimișlia) < *kostamgaly* „cu dangaua împerechiată” < *kos* „legat, unit, împerecheat” și *tamga* „danga” + suf. *-li*; *Javgur* (Cimișlia) < *djaugur* / *caugyr*, termen tribal cunoscut la mai multe popoare turcice asiatice;

Mingir (Hîncești) < *mincir* / *myndjir*, cf. kar. *myñjyr*; aceeași etimologie o are componentul secund al oiconimului *Ciucur-Mingir* (Cimișlia), *çukur* avînd sensurile „rîpă”, „vale”, „hîrtop”, onimicul însemnînd deci „Mingirul de pe vale, din hîrtop”; *Orac* (Leova) < *orak*, etnonimul avînd la bază apelativul tătăresc *orak* „seceră”, în terminologia tribală însemnînd „(trib, gintă) cu dangaua în formă de seceră”; *Sadaclia* (Basarabeasca) < *sadakly* „cu dangaua arc” < *sadak* „ark” + suf. *-li*; *Șamalia* (Cantemir) < *aşamaily*, *aşamaily*, cf. kar. *aşamaily*; *Taraclia* (oraș, reședința raionului Taraclia, sate în raioanele Cantemir și Căușeni), precum și *Taraclia de Salcie* (sat pe râul Salcia, Cahul) < *tarakly* „cu dangaua pieptene” < *tarak* „pieptene” + suf. *-li*; *Tartaul* (Cantemir), *Tartaul de Salcie* (sat pe râul Salcia, Cahul) < *tartuuly*, nume de trib tătăresc, omonim cu cel din etnonimia tribală karakalpakă; *Tocuz* (Căușeni) < *tokuz* / *tokus* / *tokyz*, termenul fiind cunoscut și la alte popoare turcice asiatice (kazahi, karakalpaci) etc.

Etnonime tribale tătarăști sînt la origine și multe nume de localități din raioanele sud-vestice ale regiunii Odesa a Ucrainei (Belgorod-Dnestrovski, Bolgrad, Chilia, Ismail). Aceste denumiri, în marea lor majoritate, au fost substituite sau traduse de oficialitățile administrației ruse în perioada postbelică, actualmente păstrîndu-se doar în uzul cotidian local, de obicei, în vorbirea oamenilor în vîrstă. Iată numai cîteva din ele: *Akmanghit*, *Cara Kitai*, *Kara Naiman*, *Chirghiz Kitai*, *Cod Chitai*, *Delgiler*, *Djalair*, *Geapar*, *Mangît* (*Manghita*), *Neiman*, *Nokuz* (*Nukuz*), *Șeherli Kitai*.

Toate aceste nume topice sînt cuprinse în arealul toponimic de origine tătaro-nogaică, limitele căruia sînt marcate, pe teritoriul Basarabiei, în partea de sud, pe țărmurile Mării Negre, iar în partea de la nord – de Valul lui Traian de Sus, cu unele mici incursiuni teritoriale, în fostele ținuturi Lăpușna și Orhei.

Toponime migratorice. Mișcările de populație românească în spațiul carpato-danubiano-pontic au fost provocate de evenimente istorice și condiții de viață social-economică diferite. În timpul marilor invazii ale nomazilor, băștinașii părăseau regiunile de cîmpie, expuse, de obicei, devastărilor și jafului, și se refugiau din părțile de sud și sud-est spre nord și nord-vest, adăpostindu-se în zonele păduroase ale Carpaților. În perioada prefeudală și cea feudală, un rol deosebit în acest proces l-au avut mai mulți factori: (1) fărîmițarea obștii sătești și separarea satelor aflate într-un singur hotar; (2) „roirea satelor”, cînd unii locuitori se mută din „satul-vatră” în alte locuri, unde își întemeiază gospodăria noi și, în acest mod, așezări noi; (3) popularea sau repopularea „locurilor pustii”, prin donații de moșii și sate și prin crearea de „slobozii”. Urmează, pentru perioadele de mai tîrziu (sec. XIX-XX), alte evenimente și fapte de ordin social-istoric, precum: (1) colonizarea unor teritorii cu populații din alte regiuni și chiar din alte țări; (2) reformele agrare și întemeierea de sate noi pe pămînturile de împrumut; (3) deplasările de populație dintr-o regiune în alta în căutarea unor condiții de viață mai bune; (4) strămutarea unor locuitori ai satelor riverane de pe un mal al rîului pe celălalt.

Satele întemeiate în locurile noi erau adesea denumite după regiunea sau localitatea de origine a populației migratoare. De aici, satele cu numele *Ardeleni* și *Munteni* în Moldova din dreapta Prutului, *Moldoveni* în Muntenia, dar și în Transnistria (4, p. 293-305). Pe teritoriul Moldovei din stînga Prutului nu s-a păstrat oiconime care să ne trimită direct la provincia sau regiunea istorică de origine a locuitorilor (*Ardeleni*, *Bănățeni*, *Bucovineni*, *Olteni* etc.).

Cît privește denumirea comunei *Unguri* din rn. Ocnița, ea denotă, credem, nu apartenența etnică maghiară a populației, ci originea ei locală, pentru că majoritatea locuitorilor sînt ucraineni, pe care autoritățile țariste i-au așezat aici, fiind aduși dintr-o regiune aflată cîndva în cuprinsul Imperiului Austro-Ungar. Și numele de familie *Ungureanu* indică originea locală a prim-posesorului („persoană din Ardeal, provincie românească cu populație ungurească sau odinioară aflată sub stăpînire austro-ungară”).

Antroponimia basarabeană însă înregistrează mai multe nume de familie, care vizează proveniența provincială sau regională a posesorilor de prim-rang genealogic: *Ardeleanu*, *Bîrsanu*, *Dobrogeanu*, *Făgărășanu*, *Munteanu*, *Mureșanu*, *Olteanu*, *Secoleanu*, *Vrînceanu*. Localitățile de baștină ale primilor posesori sînt nominalizate de numeroase antroponime: *Bîrlădeanu*, *Brașoveanu*, *Brăileanu*, *Cernăuțeanu*, *Craioveanu*, *Gălățeanu*, *Ieșeanu*, *Orădeanu*, *Ploieșteanu*, *Rădăuțeanu*, *Rîșcanu*, *Sălăjanu*, *Sătmăreanu*, *Suceveanu*, *Tăzlăuanu*, *Tecuceanu*, *Tismăneanu*, *Vasluianu*. Asemenea nume de familie se întîlnesc nu numai pe teritoriul dintre Prut și Nistru, ci și în Transnistria. Vechea toponimie transnistreană atestă și multe nume de sate ce confirmă originea locală a locuitorilor săi: doar oiconimul *Munteni* (Cimișlia) ar putea fi raportat la această categorie, dacă am avea dovezi sigure că este la bază un geonim cu formă de plural și nu este un derivat cu suf. *-eni* de la antroponimul *Munteanu*, devenit mai întîi un nume de grup.

Satele întemeiate în scopul populării unor pămînturi libere, cu locuitori băștinași sau aduși din alte regiuni sau din alte țări, adesea erau denumite *slobozii*. Localnicii puteau să formeze sate-slobozii numai dacă erau țărani liberi, „fără dăjdii și fără bir”. Crearea de slobozii se făcea, de regulă, pe baza dispozițiilor acordate de domnie. Locuitorii sloboziiilor se bucurau de anumite privilegii: nu plăteau impozite și tot felul de dăjdii, nu prestau servicii

sociale (corvozi, cărăușii), erau scutiți pe un timp de serviciul militar etc. Cu alte cuvinte, erau locuitori „liberi”, în limbajul epocii „slobozi”, de unde și denumirea așezărilor în cauză. Primele slobozii cunoscute datează încă din sec. al XV-lea. Acestea, după cum s-a arătat deja, erau sate „de milă”, donate de domnitor marilor feudali, mănăstirilor, dregătorilor și oștenilor pentru a-și consolida situația economică. Într-un act de danie al lui Petru Șchiopu, din 1588, se arată: „Am dat această carte a domniei mele slujii noastre Șeptelici, pentru ca să fie slobod de bună voie, pentru câți oameni va chema, ruși, sârbi, greci, la acest loc, în sat la fântâna Camena, ce am dat domnia mea o seliște de loc pustiu, să aibă de la noi slobozie, să nu plătească nouă nici un fel de muncă, nici iliș să nu plătească, nici gorștină să nu plătească, nici dare să nu dea peste an” [19, veac. XVI, vol. III, p. 370].

În sec. XVIII-XIX, termenul *slobozie* devenise atât de frecvent folosit în toponimia Moldovei, încât majoritatea satelor nou-întemeiate erau denumite *Slobozia*. Recensământul fiscal din 1817 include pentru Basarabia circa 30 de sate-slobozii. Unele dintre acestea se numeau simplu *Slobozia*, altele însă purtau denumiri compuse, formate din termenul *slobozie* și un alt component – numele proprietarului de moșie, al fondatorului satului sau denumirea localității în apropierea căreia a fost întemeiată noua așezare. Mai târziu, odată cu anularea privilegiului de scutire, a fost scos din uzul oficial și termenul *slobozie*. Să se compare: *Slobozia (Sloboda) Izvoarele*, țin. Orhei – *Izvoare*, rn. Orhei, *Slobozia Chetrosu*, țin. Orhei – *Chetrosu* (Chetroasa), rn. Criuleni, *Slobozia Chirianca*, țin. Orhei – *Chirianca*, rn. Strășeni.

Toponimia noastră actuală păstrează numele a 16 foste sate-slobozii: *Slobodca* (Edineț), *Slobozia* (oraș, UATSN), *Slobozia* (Ștefan-Vodă), *Slobozia-Chișcăreni* (Sîngerei), *Slobozia-Cremene* (Soroca), *Slobozia-Dușca* (Criuleni), *Slobozia-Hodorogea* (Orhei), *Slobozia-Horodiște* (Rezina), *Slobozia Mare* (Cahul), *Slobozia-Măgura* (Sîngerei), *Slobozia-Medveja* (Briceni), *Slobozia Nouă* (Soroca), *Slobozia-Rașcov* (UATSN), *Slobozia-Recea* (Rîșcani), *Slobozia-Șirăuți* (Briceni), *Slobozia-Vărăncău* (Soroca).

Coloniile basarabene erau fondate și autorizate tot prin dispoziții de stat, mai cu seamă în sec. al XIX-lea, prin *ucazuri* imperiale și decizii guberniale. Toponimia actuală nu atestă termenul *colonie*, aceasta pentru că autoritățile de altădată au căutat să ascundă adevărata proveniență a așezărilor create prin colonizarea teritoriului cu populații străine, convenabile regimului țarist. Sursele documentare însă le identifică fără ocolișuri: *Kolonia Avdarma*, *Kolonia Baurci*, *Kolonia Beșalma*, *Kolonia Gaidar*, *Kolonia Dezghindje*, *Kolonia Djoltai*, *Kolonia Kazaiacia*, *Kolonia Komrat*, *Kolonia Kongaz*, *Kolonia Tomai*, *Kolonia Etulia* etc.

Prin colonizare au apărut și următoarele localități, numele cărora reproduc pe teritoriul nostru denumirile satelor de origine a populației colonizate: *Başchiu* (astăzi parte a comunei Chirsova, UTAG), *Iserlia* (Basarabeasca), *Corten* (Taraclia), *Tvardița* (Taraclia) – localități ale imigranților sud-dunăreni (bulgari, găgăuzi); *Bălcăuți* (Briceni), *Crișcăuți* (Dondușeni), *Marcăuți* (Briceni), *Șirăuți* (Briceni), *Vancicăuți* (Edineț) – localități formate de populația ucraineană din fostul ținut Hotin și din regiunile apusene ale Ucrainei.

Toponimia fixează și mișcări de populații locale, în limitele interfluviului pruto-nistean, în urma cărora au luat ființă așezări noi în imediata vecinătate a celor vechi, iar uneori și în regiuni mai îndepărtate: *Albinețul Vechi – Albinețul Nou* (Fălești), *Albota de Sus – Albota de Jos* (Taraclia), *Andrușul de Sus – Andrușul de Jos* (Cahul), *Balinții Vechi – Balinții Noi* (Soroca), *Brătușeni – Brătușenii Noi* (Edineț), *Calfa Cărpineni – Cărpineanca* (Hîncești), *Cobusca Veche – Cobusca Nouă* (Anenii-Noi), *Codru – Codru Nou* (Telenești), *Delacău* (Anenii-Noi) – *Delacău* (UATSN), *Drăgușeni – Drăgușenii Noi* (Hîncești), *Gălești – Găleștii Noi* (Strășeni), *Jora de Sus – Jora de Mijloc – Jora de Jos* (Orhei), *Mărcăuți*

– *Mărcăuții Noi* (Briceni), *Obreja Veche – Obreja Nouă* (Fălești), *Podoima – Podoimița* (UATSN), *Roșcanii de Sus – Roșcanii de Jos* (Rezina), *Saharna – Saharna Nouă* (Rezina), *Telița – Telița Nouă* (Anenii-Noi), *Țiplești – Țipleștii* (Sîngerei), *Ulmul – Ulmul Mic* (UATSN), *Valea Perjei* (Taraclia) – *Valea Perjei* (Cimișlia), *Voloave – Volovița* (Soroca), *Zăicani – Zăicanii Noi* (Telenești) etc.

Denumirile localităților nou-întemeiate apar uneori cu forme intacte față de cele ale așezărilor mai vechi (*Delacău, Valea Perjei*). În cele mai multe cazuri însă noile denumiri diferă formal de cele anterioare, prezentînd structuri diferite: (1) derivate (*Cărpineanca, Podoimița, Țipleștii, Volovița*); (2) compuse cu adjectivele *mic* și *nou*, care ne sugerează, într-un fel sau altul, „noutatea” obiectelor desemnate (*Albineșul Nou, Brătușenii Noi, Saharna Nouă, Ulmul Mic*); (3) compuse cu determinativele *de jos* și *de sus*, referitoare la poziția geografică a noilor așezări față de cele mai vechi (*Albota de Jos, Jora de Jos, Jora de Sus*). Amplificarea formelor noilor toponime cu elemente de compunere respective a impus schimbarea formei vechilor denumiri: *Cobusca Veche, Hăsnășenii Mari, Jora de Mijloc, Obreja Veche*, față de cele inițiale: *Cobusca, Hăsnășeni, Jora, Obreja*.

Originea locală a populației este indicată, credem, și de următoarele oiconime derivate: *Brăviceni* (Orhei, din satul Bravicea, Călărași), *Chetroșeni* (Hîncești, dintr-un sat Chetrosu sau Chetroasa), *Ciulucani* (Telenești, locuitori originari din satul Ciuluc, Fălești, sau de pe valea râului Ciuluc), *Cogîlniceni* (Rezina, locuitori de pe valea râului Cogîlnic), *Ialpușeni* (Cimișlia, locuitori veniți din satul Ialpuș (Cimișlia) sau originari de pe valea râului Ialpuș), *Mocreachi* (UATS, locuitori originari din satul Mocra, UATSN), *Solonceni* (Rezina, locuitori din satul Soloneț, Soroca, sau de pe valea râului Soloneț), *Sărățeni* (Leova, locuitori de pe valea râului Sărata), *Selișteni* (Ungheni, locuitori dintr-un sat Seliște), *Vădeni* (Soroca, locuitori veniți dintr-un sat Vad sau Vadu), *Voroncoveni* (Soroca, locuitori originari din satul Vărăncău, atestat documentar și *Voroncău*).

Întemeierea de sate noi este semnalată în toponimie prin denumirile cu indicații cronologice directe: formații pe terenul limbii române – *Satul Nou* (Cimișlia), *Sățuc* (Cahul), sau provenite din alte limbi – *Novosiolovca* (Taraclia, rusă), *Enichioi* (Cantemir, tătară). Toponimia istorică înregistrează și alte oiconime de acest fel: *Satul Nou* (jud. Cahul, azi în componența comunei Burlacu, Cahul), *Novoselița* (jud. Hotin), *Novosiolovca* (jud. Ismail), *Enichioi* (jud. Ismail).

Toponime antroponimice. Este cea mai numeroasă categorie onimică, manifestîndu-se atît în cadrul oiconimelor, cît și în cel al numelor topice minore, mai cu seamă ca denumiri de terenuri agricole și de obiecte topografice ce țin de activitatea omului.

Oiconimele datează din diferite perioade istorice, apariția lor fiind strîns legată de etapele și fazele dezvoltării societății, de viața comunităților de oameni din trecut și de astăzi. Cele mai vechi toponime antroponimice și-au făcut apariția în primele secole ale Evului Mediu, pe timpul obștilor sătești și la începuturile epocii feudalismului, cînd „obștea țărănească liberă se transformă în obștea iobagă și cînd, în felul acesta, se pun bazele proprietății feudale asupra pămîntului și a exploatării feudale a țăranilor” [11, p. 1]. Pe teritoriul de la est de Carpați existența obștii, sub forma unor asociații teritoriale de mai multe sate, numite *cîmpuri, hotare* sau *ocoale*, este cunoscută de la începutul sec. al XV-lea. Trăsăturile esențiale ale obștii sătești din Moldova sînt: (1) proprietatea colectivă asupra pămînturilor necultivate; (2) proprietatea individuală asupra țărinilor, acestea constituind racle sau fișii de pămînt îngrădite, cuprinzînd loturi de întinderi egale (jrebii), la rîndul lor împărțite în porțiuni corespunzătoare caselor din vatra satului; (3) răspunderea colectivă față de stat pentru toate delictele și crimele săvîrșite pe teritoriul ei etc. [11, p. 1 și urm.;

12, p. 20-40]. Aproximativ aceleași trăsături caracteristice le-au avut obștile țărănești din multe state europene (vezi 13, 14).

Obștea sătească din perioada anterioară stăpînirii feudale era constituită pe baza principiilor autoconducerii și a autoadministrării. În fruntea obștii se afla un conducător – cnezul, judele sau vătămănușul. Acesta, împreună cu bătrînii și moșii satului, organizau viața economică și socială a obștii. După numele cnezului (judelui, vătămănușului) obștii adesea erau denumite satele pe care aceștia le conduceau. Henri H. Stahl, în studiul său despre satele devălmașe românești, indică 78 de cazuri de sate cu cnezi, juzi sau vătămăni, atestate în documentele slavo-moldovenești. Din acestea, în 13 cazuri numele satului este identic cu cel al cnezului, judelui sau vătămănușului. Cîteva atestări documentare din sec. al XV-lea: „*Balomirești*, unde a fost jude Balomir” [15, vol. II, p. 25], „*Neagu*, unde este Neagăș jude” [16, vol. I, p. 64-66], „*Ostăpceni*, unde a fost Ostapco, vătămănuș din Turie” [15, vol. I, p. 179], „*Procopinți*, unde a fost Procop și Vasile vătămăni” [16, vol. I, p. 459].

Documentar sînt atestate zeci de sate cu mențiunile „unde este (sînt)” sau „unde a (au) fost” cutare sau cutare persoane, a căror funcție sau atribuțiuni nu sînt arătate, dar care se presupune că ar fi fost în multe cazuri tot cnezi, juzi sau vătămăni: „sat unde a fost Cleșină”, „sat unde a fost Lațco”, „sat unde a fost Malici”, „sat unde este Răspop” (probabil, satul Răspopinți din reg. Cernăuți), „sat unde a fost Șizco” (satul Șișcăuți din aceeași regiune Cernăuți) [16, vol. I, p. 541-543, 182-183, 541-542]. Nu este exclus, după cum afirmă I. Bogdan, ca în unele cazuri să fie vorba și de boieri, care în vremea cea stăpîneau deja multe sate [17, p. 14].

Spre sfîrșitul sec. al XV-lea și în cursul sec. al XVI-lea obștea sătească din Moldova suferă transformări radicale. În interiorul ei se produce o puternică diferențiere a membrilor săi. Unii dintre aceștia devin proprietari de ocine și aceasta divizîndu-se, cu timpul, în acaparează conducerea obștii, în bogați și săraci.

După crearea statului, procesul de feudalizare a obștii a luat proporții și mai mari. Domnitorii se declară proprietari ai pămînturilor libere și ai „locurilor de pustie”, pentru ca mai tîrziu să le doneze marilor feudali și mănăstirilor, precum și dregătorilor, curtenilor, oștenilor, pentru „dreapta și credincioasa slujbă” față de domnie, pentru participare în lupte sau pentru paza hotarelor țării.

De remarcat că „locurile de pustie” nu erau pustii cu adevărat, în sensul geonomic sau geografico-natural al terenului, lipsite de vegetație sau de dovezi de viață omenească. Prin această sintagmă trebuie înțelese noțiunile: (1) locuri sau sate pustiite în urma războaielor sau a unor epidemii de boli; (2) așezări părăsite (seliști); (3) pămînturi nevalorificate; (4) locuri izolate, depărtate de așezările omenești populate; (5) locuri ce n-au fost stăpînite de nimeni [vezi și Henri H. Stahl, 12, vol. I, p. 106-109].

Beneficiarii donațiilor domnești, ajunși proprietari de moșii, deveneau în același timp și stăpînitori ai satelor din cuprinsul moșiilor. Deci, în afară de cnezi, juzi și vătămăni, boierii și demnitarii (curtenii, militarii) formează o altă categorie de oameni avuți, de la care și-au luat numele multe sate și cătune. Documentele vechi vizează numeroase cazuri de acest fel: *Golăiești*, fost sat pe locul Trebujenilor de astăzi – de la Ion Golăie [1582, 18, p. 21-22], *Grozinți* pe Racovăț – de la Grozea Cupcici [142, 16, vol. I, p. 261-262, 264], *Dănceni* – de la Danciul [1611, 19, vol. VI, partea 1, p. 2], *Cupcina* pe Ciuhur, azi Cupcini – de la Ivan Cupcici [20, veac. XVII, vol. I, p. 215], *Murgoceni* – de la Costea Murgociu [1502, 20, veac. XVI, vol. I, p. 7], *Pășcani* pe Ciuluc – de la Pașco neameș [1599, 20, veac. XVI, p. 273], *Rădeștii* pe Sărata, țin. Tigheci – de la Radul Mătăhală [1609, 20, veac. XVII, vol. II, p. 206], *Răspopeni* pe Dobrușa – de la Fiodor Răspop [1603, 20, veac. XVII,

vol. I, p. 88], *Horjești* în țin. Lăpușna – de la Stan Horja [1598, 20, veac. XVI, vol. IV, p. 212], *Șercani* în țin. Orhei – de la Șirco [1617, 20, veac. XVII, vol. IV, p. 112] etc.

Documentele precizează și scopul donațiilor, în semn de „miluire” și de mulțumire în adresa supușilor domniei, pentru a le consolida situația lor economică, dar și în scopul populării regiunilor rămase fără locuitori și al valorificării pământurilor respective. Astfel, la 1484, Ștefan cel Mare dăruiește lui Mălușcă și fratelui său Neicea, precum și lui Cozma și fratelui său Drăguș, ostași din ceata boierului Gangur, pîrcălab de Orhei, pentru slujbele făcute țării prin paza împotriva tătarilor, un loc pustiu pe apa Ișnovățului ca să-și facă sat [21, p. 274]. Este vorba de satele de mai târziu Mălușceni, Răzeni și Drăgușeni din țin. Lăpușnei. La 1580, Iancul Sasul Voievod, „văzînd dreapta și credincioasa slujbă” a lui Petre Albotă, mare vătaf de Iași, îi dăruiește „un loc de pustie pe Căenar, la Piatra, unde se chiamă la Verbca, care acum se numește satul Alboteni” [19, veac. XVI, vol. III, p. 133]. La 1586, Petru Șchiopul Voievod confirmă „boierului Vartic, mare vornic al Țării de Jos, un loc din pustie la Ciulucul Mare... să-și facă loru-și sat” [*Varticăuți*, sat inexistent astăzi; 19, veac. XVI, vol. III, p. 322]. Tot Petru Șchiopul, la 1588, dăruiește lui Șeptelici armășel o seliște într-un loc de pustie, unde se cheamă la Fintîna... ca să-și întemeieze sat” [azi *Șeptelici*, rn. Soroca, 19, veac. XVI, vol. III, p. 370].

Existau în trecut și sate care aveau nu numai un stăpîn, ci doi și mai mulți (cnezi, juzi, vătămani sau boieri, dregători etc.). Satul Procopinți (dispărut), de exemplu, era stăpînit de doi vătămani, Procop și Vasile [16, p. 459]. O seliște din jos de gura Lopatnei aparținea, la 1500, lui Duma Poșescul și Manei [19, veac. XV, vol. I, p. 305]. Un loc de pustie pe Spiroasa (Schinoasa), lângă lacul care se afla mai sus de Ulmi, în apropierea râului Cogîlnic, este dăruit de Ștefan cel Mare, la 1502, lui Duma Hurduiescu și fraților lui, ca ei să-și așeze acolo sat [21, p. 1; este satul *Hurduiești*, menționat documentar la 6 septembrie 1644, 21, p. 65-66]. În aceste cazuri, satul primea numele unuia dintre proprietari, de obicei pe al celui mai înstărit, de rang superior sau mai bine văzut la curtea domnească. Adesea, cînd stăpînii satelor se schimbau, fie pentru că erau vîndute moșiile, fie pentru că erau lăsate moștenire urmașilor, se schimbau totodată și denumirile lor. Iată de ce, de exemplu, Andreicăuții din 1587 apare mai târziu cu denumirea *Varticenii* [19, veac. XVI, vol. III, p. 339], Volosenii de pe Bîc din 1632 – *Pănășești* la 1732 [21, p. 43-44], Ivancăuții de pe Terebna din 1429 – *Hîncăuți* la 1479 [19, veac. XV, vol. I, p. 80], Popovca din țin. Orhei de la 1619 – *Miclești* în același an [18, p. 60-61], Trifenii din țin. Lăpușna de la 1647 – *Pășcanii* la 1668 [21, p. 69-70, 219].

După cum s-a menționat anterior, membrii obștii satești stăpîneau terenuri egale de pămînt. Aceste terenuri se numeau la început *jrebii*, iar mai târziu, prin sec. XVI-XVII – *moșii*, *bătrîni*, după cum erau stăpînite de *moși* sau *bătrîni*. În timpul fărîmițării obștii satești, unii dintre membrii ei, organizați în grupe sau cete de neam, au părăsit vechile așezări, satele-vatră, și s-au mutat pe pămînturile proprii sau în alte locuri mai favorabile vieții, întemeind aici noi gospodării, noi așezări. Satele întemeiate astfel adesea erau denumite după proprietarul noilor moșii sau după primul locuitor al noilor așezări, considerați întemeietori de sate. După moși sau bătrîni au fost desemnate satele: *Milești* din țin. Lăpușna – după bătrînul Milea [1690, 21, p. 146], *Pănășești* din țin. Lăpușna – după bătrînul Panoș [1616, 19, veac. XVII, vol. IV, p. 2], *Ialovenii* din același țin. Lăpușna – după bătrînul Ilovan [sec. XVI, 21, p. 62; de aici denumirea uzuală locală *Iloveni*].

Pentru exemplificare, sub diferite aspecte, inserăm în continuare mai multe oiconime antroponimice actuale, cu mențiuni privind proveniența și evoluția lor:

Andrușul (de *Jos* și de *Sus*, Cahul) < *Andruș* < *Andrei*, cf. hidr. *Andrușa*, atestat cu forma *Gârla lui Andrieș* la 1459 [22, p. 22]; *Baroncea* (Drochia) < *Baroncea* < *Baron*

+ suf. *-cea*; *Belavinți* (Briceni) < *Belava* + suf. *-inți*, formație onimică slavă; *Bobletici* (Sîngerei) < *Bobletic*, poreclă la origine, oiconimul avînd formă de plural; *Bocancea* (Sîngerei) < *Bocancea* < *Bocan* + suf. *-cea*; *Bogdănelți* (Briceni) < *Bogdan* + suf. *-ești*; *Bogzești* (Telenești) < *Bogza* + suf. *-ești*; *Boldurești* (Nisporeni) < *Boldur* + suf. *-ești*; *Botnărești* (Anenii Noi) < *Botnaru* + suf. *-ești*; *Brătușeni* (Edineț) < *Bratuș* + suf. *-eni*; *Brănești* (Orhei) < *Bran* + suf. *-ești*, sau *Brănescu*, ulterior pluralizat; *Bubuieci* (mun. Chișinău), cu varianta documentară *Bubuiogi*, satul pîrcălabului Toader Bubuiog (sec. XVI); *Buiucani* (mun. Chișinău) < derivat cu suf. *-ani* de la numele unui oarecare Buiuc, urmașii căruia sunt pomeniți la 1608 [19, veac. XVII, vol. II, p. 335]; *Bularda* (Călărași) < *Bularda*, proprietarul moșiei;

Călinești (Fălești) < *Călin* + suf. *-ești*; *Căprian* (Strășeni) < *Căprian*, o variantă populară a lui *Chiprian* (cu o formă mai nouă *Ciprian*), etimonul oiconimului fiind *Chiprian*, numele egumenului schitului de la 1420, apoi și al mănăstirii de la 1429 pe lîngă care s-a format satul Căprian [19, veac. XIV-XV, vol. I, p. 135-136, 248-250]; *Căzănești* (Telenești) < *Căzan* + suf. *-ești*, antroponimul fiind frecvent menționat în sec. XVI-XVII [23, p. 94]; *Chipereni* (Orhei), în documentele din sec. al XVII-lea *Pipereni* < *Pipercea*, proprietarul moșiei locale, urmașii căruia sunt amintiți la 1617 [18, p. 41, 58]; *Climăuți* (Dondușeni) < *Clim* + suf. *-ovți*, formație slavă, adaptată în limba română; *Cobani* (Glodeni) < *Coban*, ulterior pluralizat; *Corpaci* (Edineț) < *Corpaci*, explicat prin *corpaci/corpacă* „o specie de pește” [24, p. 148], antroponimul fiind atestat în sec. XVI-XVII [23, p. 120]; *Dahnovici* (Hîncești) < *Dahnovici*, numele proprietarului de moșie [21, p. XXIV, 155-156], antroponimul fiind explicat prin *Dahna* (*Dafna*) + suf. *-ovici* [24, p. 164]; *Dămășcani* (Rîșcani) < *Dămășcan*, atestat în documente și Demeșcan [sec. XVII, 23, p. 151, 355, 370], o variantă a lui Damaschin [24, p. 164]; *Echimăuți* (Rezina) < *Echim* (*Iachim*, *Ioachim*) + suf. *-ovți*, oiconimul fiind adaptat pe terenul limbii române; *Horjești* (Hîncești) < *Horja*, acesta fiind numele lui Stan Horja, căruia Ștefan cel Mare, la 1482, îi confirmă satul „unde a fost casa lui” [22, p. 115-116];

Leova (oraș, reședință de raion) < *Leua*, numele proprietarului de moșie; *Leușeni* (Hîncești) < *Leuș* + suf. *-eni*, antroponimul amintind de vechiul proprietar al moșiei, menționat în sec. al XV-lea [19, veac. XV, vol. II, p. 42, 225]; *Logănești* (Hîncești), satul unui proprietar de moșie *Lohan*, nume pomenit frecvent în documentele vechi [sec. XIV-XVII, 23, p. 384]; *Lucești* (Cahul), atestat la 1597 cu forma *Luceanii* < *Luca* (*Lucea*, *Luciu*) + suf. *-eni/-ani* [25, vol. II, p. 124]; *Manta* (Cahul) < *Manta* (*Mantu*), explicat prin comparare cu bg. *Manto*, *Mantov* și gr. *Mantas*, *Mantos*, antroponimul românesc fiind atestat în 1644, 1652, 1658 ș. a. [26, p. 150; 26, p. 140]; *Mașcăuți* (Criuleni), satul lui Macicu/Mașcu de la 1618 [19, veac. XVII, vol. IV, p. 220]; *Măgdăcești* (Criuleni), satul lui Mihail Măgdiciu de pe vremea lui Ștefan cel Mare [21, p. 5]; *Mărândeni* (Fălești) < derivat de la *Maranda* < *Smaranda*, *Smarandu*, cf. bg. *Maranda*, gr. *Smarandis*; *Morozeni* (Orhei) < *Morozan*, prin pluralizarea formei toponimice, antroponimul fiind un nume de familie foarte răspîndit astăzi în sat; *Nicoreni* (Drochia), derivat suf. *-eni* al lui *Nicoară*;

Onești (Edineț, Hîncești, Strășeni) < *Onea* + suf. *-ești*; *Paicu* (Cahul) < *Paicu* < *paic* „ostaș din garda domnitorului” (< tc. *peik*); *Pociumbeni* (Rîșcani) < *Pociumb*, derivat cu suf. *-eni*, etimonul fiind la origine o poreclă (*pociumb* „stîlp, par”, „țăruș” „proptea”; *Pocșești* (Orhei) < plural al antrop. *Pocșescu*, menționat la 1500 [22, p. 238-240]; *Pohrebeni* (Orhei), satul lui Danciul Pahrib, după cum ne mărturisește documentul din 12 aprilie 1503 [18, p. 32]; *Roșcani* (Anenii Noi, Rezina, Strășeni) < *Roșca* + suf. *-ani*, nume de persoană de largă răspîndire în atroponimia românească; *Săseni* (Călărași) < *Sasu* + suf. *-eni*, antroponimul fiind la origine un etnonim (*sas* „persoană care face parte din populația germană (pl. *sași*)

din Transilvania, colonizați aici de regii unguri în sec. XII-XIII); *Sinești* (Ungheni) < *Sinești*, cu formă de plural, sau *Sinea* (*Sinu*) + suf. *-ești*; *Sipoteni* (Călărași) < *Sipoteanu*, numele vreunui din neamul demnitarilor de pe vremea lui Vasile Lupu [sec. XVII, 18, p. 81, 85, 155, 176]; *Șercani* (Orhei) < *Șircu* (*Șirco*) + suf. *-ani*, cf. un sat Șircani, părți din ocina căruia, în 1617, sînt confirmate lui Gheorghe, fost vornic, cumpărători de mai înainte de la Nistor, fiul lui Șirco [19, veac. XVII, vol. IV, p. 112]; *Ștefănești* (Florești) < *Ștefan* + suf. *-ești*, antroponimul fiind fie un nume de familie, fie un prenume al proprietarului de pămînturi, al fondatorului sau al primului locuitor al satului;

Tăbani (Briceni) < *Taban*, numele unuia dintre proprietarii de moșii din țin. Hotin, menționați în sec. XVII [27, vol. XVI, p. 4, 17]; *Tîrzieni* (Orhei) < *Tîrziu* + suf. *-eni*, antroponim de largă circulație în localitățile basarabene; *Trifești* (Rezina) < *Trif(u)* + suf. *-ești*; *Tudorești* (Cahul), local avînd forma *Todorești* < *Todor*, numele primului locuitor al satului, de etnie bulgar, care și-a întemeiat gospodăria pe lotul de împrumutare la reforma agrară din 1918-1924; *Unchitești* (Florești) < *Uncheata* + suf. *-ești*, sat identificat cu seliștea Unchitești din 1483, cumpărătură de la Vasco Uncheata [19, veac. XIV-VI, vol. I, p. 142, 216, 284; 22, p. 122]; *Unțești* (Ungheni), în documentele vechi *Onțești* < *Oanță* (*Onțu*, *Onțea*) + suf. *-ești*; *Vărzărești* (Nisporeni), satul urmașilor lui Stan Vărzaru, după cum reiese din documentul din 1533 [21, p. 6-10, 46]; *Zberoaia* (Nisporeni) < *Zbrea* (*Zbierea*), numele unui proprietar al moșiei locale; *Zubrești* (Strășeni) < *Zubrea* + suf. *-ești* etc.

La începutul secolului trecut, în baza asemănării dintre numele conducătorilor de obști satești (cnezi, juzi, vătămăni), precum și ale stăpînitorilor de moșii și așezări omenești (boieri, bătrîni, moși), și denumirile de sate respective, a fost emisă teoria p a t r o n i m i i l o r rurale, prin care se susținea că locuitorii satelor în cauză descind biologic din strămoșul lor conducător de obști sau stăpînitor de moșii și fondator de sate. A se vedea, în special, lucrarea istoricului Radu Roseti – *Pămîntul, sătenii și stăpîinii în Moldova* (București, vol. I, 1907). Parțial, această teorie este promovată și de acad. Iorgu Iordan, cînd afirmă că satul este creația unui cnez, jude, întemeietor și stăpîn [28, p. 117-120] și că funcția sufixelor *-ești* și *-eni/(-i)ani* „constă în indicarea originii personale a locuitorilor, adică a descendenților celui ce a întemeiat ori a stăpînit satul” [4, p. 157; 28, p. 117-120]. Această opinie a fost contestată de Henri H. Stahl, care consideră că numai argumentul toponimic, similitudinea de nume, nu poate constitui o dovadă a originii biologice a satelor devălmașe dintr-un strămoș fondator [12, p. 66]. Credem însă, de rînd cu alți cercetători, că nu satul, cu locuitorii lui, ci numai numele lui putea fi uneori creația foștilor conducători și stăpînitori [vezi 1, p. 76]. Numele satelor cu sufixele *-ești* și *-ani* exprimă nu un raport de filiație biologică, de descendență genealogică, ci un raport de ordin social-juridic între conducătorii de obști și locuitorii vechilor așezări omenești sau unul de proprietate funciară între stăpîinii (boierii) moșiilor sau fondatorii satelor și însăși populația acestor sate. Astfel, cînd utilizăm denumirile localităților Mănoilești, Nicoreni, Pașcani, Vărzărești, avem în vedere prin ele nu descendenții lui Manoilă, Nicoară, Pașcu, Vărzaru, ci satul tuturor locuitorilor, indiferent de originea lor de rudenie. Prin aceasta însă nu negăm existența unor grupuri de oameni coborîtori dintr-un singur strămoș, numite p a t r o n i m i i, locuitori ai unor mahalale sau chiar ai unor sate întregi, mai cu seamă în epocile vechi.

Rezumînd cele discutate, ar fi logic să acceptăm că derivatele toponimice în *-ești* și *-ani* (*-eani*, *-iani*), cu bază antroponimică, au avut în momentul creării lor următoarele sensuri: 1) pentru cea mai veche perioadă – a) „coborîtori dintr-un strămoș comun”: *Bogdănești*, *Călinești*, *Costești*, *Dobreni*, *Mihăileni*, *Scorțeni* și b) „membri ai obștii satești sau din satul condus de un cnez, jude, vătămăni”: *Ionești*, *Lucești*, *Petrești*, *Filipeni*, *Nicoreni*, *Todereni*; 2) pentru epoca feudală – a) „oameni de pe moșia unui

proprietar de moșie”: *Bălănești, Golești, Negoiești, Drăgoieni, Lucăceni, Vlădiceni* și b) „locuitori din satul stăpînului-fondator sau al celui dintîi locuitor”: *Albești, Mircești, Florești, Negureni, Oprișeni, Tîrzieni*; 3) pentru perioada modernă – „locuitori dintr-un sat cu o denumire arbitrar sau convențional atribuită localității”: *Codreni, Făgureni, Făurești, Floreni*.

După cum se poate observa, în toate aceste cazuri avem a face cu sensul de „grup” („colectivitate”, „comunitate”) de oameni. De aici teza, susținută și dezvoltată în ultimul timp de Gh. Bolocan, E. Șodolescu-Silvestru ș.a. [vezi 29, 30], că derivatele toponimice respective provin nu direct de la numele de persoane, pe care le conțin în structura lor, ca radical sau temă, ci indirect, de la „numele de grup”, ele fiind la origine substantive derivate de la adjective cu suf. *-esc* și *-an/-ean/-ian*, formațiile toponimice respective căpătînd ulterior forme de plural.

În toponimia noastră de origine antroponimică s-au păstrat și oiconime preluate de la alte populații conlocuitoare: *s l a v e* (rusești, ucrainene) – *Clișova, Isacova, Parcova, Tarasova, Clișcăuți, Colicăuți, Cosăuți, Crișcăuți, Grinăuți, Lencăuți, Mașcăuți, Mateuți, Temeleuți, Trifăuți; Balinți, Belavinți, Ofatinți*; *t u r c i c e* (tătărești, găgăuze) – *Baurci, Carahasani (Kara Hasan), Dermengi, Hageabdul* (Hagi Abdul, azi *Alexandru Ioan Cuza*), *Hagimus (Haci Musa), Samurza (Musa Murza)*; *g e r m a n e* – *Alexanderfeld, Denevița (azi Svetlii), Eikendorf (azi Doina), Marienfeld* etc.

Începînd cu sec. al XIX-lea, în sistemul de nomație al localităților din spațiul pruto-nistean se produc transformări esențiale. Dacă anterior satele erau denumite, în majoritatea cazurilor, în mod spontan, după voia proprietarilor de moșii, a fondatorilor de așezări omenești sau a populației satelor, acum dreptul desemnării localităților și-l asumă oficialitățile statului, uneori dimpreună cu autoritățile locale. Caracteristice în acest plan sînt localitățile apărute prin colonizare în timpul dominației regimului țarist în Basarabia, denumirile cărora au fost date după numele membrilor dinastiei țariste, ale cinovnicilor administrației guberniale și locale, denumiri fără vreo legătură cu locurile și obiectele topografice respective: *Alexandrovca, Alexeevca, Antonovca, Borisovca, Constantinovca, Ecaterinovca, Ivanovca, Mihailovca, Nicolaevca, Pavlovca, Romanovca, Sofievca* etc. Unele din denumirile acestea desemnează două și mai multe localități: *Alexandrovca* – 6, *Nicolaevca* – 14, *Antonovca* – 15 etc. E cazul ca aceste denumiri să fie substituite, deoarece nu mai corespund realităților actuale, iar noile denumiri să fie puse neapărat în legătură cu mediul social actual, cu particularitățile fizico-geografice și naturale ale terenului din zona de așezare a satelor în discuție.

În perioada modernă au fost create numeroase nume de localități de la diverse categorii de nume de persoane, acestea, după cum s-a menționat deja, avînd un caracter arbitrar (convențional), pentru că personalitățile vizate nu au avut nici o legătură cu așezările „botezate” sau „rebotezate” în acest mod, acestea datînd din sec. XIX-XX, din perioada țarismului, dar și din anii de după cel de al doilea război mondial. Din categoria celor din urmă fac parte și denumirile: *Ceapaevca, Kirovo, Cotovskoe, Dimitrova, Dimitrovka, Iliciovka, Miciurino, Novocotovsk, Novovladimirovka*. Ce-i drept, unele „creații” de acest fel au fost excluse din uzul oficial, în majoritatea cazurilor prin revenirea la denumirile tradiționale, cu vechime de secole: *Cupcini* pentru *Kalininsk*, *Dolna* pentru *Pușkino*, *Hîncești* pentru *Kotovsk*, *Ialoveni* pentru *Kutuzovo*, *Șoldănești* pentru *Cernenko*, *Ștefan-Vodă* pentru *Suvorovo* etc.

Antroponimice la origine, motivate din punct de vedere istoric și cultural, sînt formațiile noi, firești limbii și tradițiilor naționale, corespunzătoare legilor de formare a numelor topice și normelor lingvistice în vigoare. Acestea sînt toponimele comemorative:

Alexandru Ioan Cuza (Cuza-Vodă), Cantemir, Decebal, Eminescu. Mai numeroase sînt ca formații antroponimice comemorative numele de străzi, bulevarde și piețe din cadrul orașelor noastre, inclusiv cele din Chișinău: *Vasile Alecsandri, Alexandru cel Bun, Gheorghe Asachi, Burebista, Ion Luca Caragiale, Maria Cebotari, Toma Ciorbă, Alexandru Donici, Mircea Eliade, Onisifor Ghibu, Pantelimon Halippa, Nicolae Iorga, Alexandru Lăpușneanu, Alexe Mateevici, Mircea cel Bătrîn, Constantin Negruzzi, Vlaicu Pîrcălab, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Nicolae Titulescu, Traian, Grigore Ureche, Mihai Viteazul, Petru Zadnipru* etc.

Deosebit de numeroase sînt formațiile antroponimice în microtoponimie, în nomenclatura topică referitoare la diverse obiecte topografice minore, terenuri și locuri de proporții mici și adesea de importanță locală: bălți, lacuri, gîrle, pîraie, izvoare, fîntîni, văi, vîlcele, hîrtoape, dealuri, holmuri, movile, păduri, rediuri, terenuri agricole etc.

Multitudinea și varietatea microtoponimelor antroponimice referitoare la proprietățile de pămînt sînt în firea lucrurilor, pentru că mai fiecare locuitor din mediul rural a stăpînit în trecut și continuă să stăpînească în prezent, bineînțeles astăzi în proporții mult mai mici, tot felul de terenuri agricole: cîmpuri, lanuri, loturi, cote, grădini de zarzavat, parcele de vii și livezi etc.

Condițiile materiale de viață i-a determinat pe vorbitori să dea nume diverselor locuri, pentru că un obiect topografic există și poate fi perceput și cunoscut numai dacă are nume. Cuvintele obișnuite ale limbii au devenit toponime prin simplul fapt al frecvenței folosirii într-un anumit scop, „precum, și mai ales, din necesitatea de a deosebi locurile unele de altele, deci de a le individualiza, ceea ce constituie tocmai trăsătura fundamentală a unui nume propriu” [31, p. 233].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Еремия Анатол, *Нуме де локалитэць. Студиу де топонимие молдовеняскэ.* – Chișinău, 1970.
2. Мурзаев Э. М., *Основные направления топонимических исследований // Принципы топонимики.* – Moscova, 1964.
3. Карпенко Ю. А., *О синхронической топонимике // Принципы топонимики.* – Moscova, 1964.
4. Iordan Iorgu, *Toponimia românească.* – București, 1963.
5. Resmeriță A., *Dicționarul etimologic-semantic al limbii române.* – Craiova, 1924.
6. Ciachir M., *Explicarea numirilor turco-tătare ale orașelor, comunelor și fermelor din Moldova dintre Prut și Nistru // Revista societății arheologice bisericești din Chișinău.* – Chișinău, vol. XIII-XV, 1920-1924.
7. Аристов Н. А., *Заметки об этническом составе тюркских племен и народностей и сведения об их численности // Живая старина.* – Sankt-Petersburg, fasc. 3-4, 1896.
8. Галкина М. Н., *Этнографические и исторические материалы по Средней Азии и Оренбургскому краю.* – Sankt-Petersburg, 1868.
9. Баскаков Н. А., *Ногайский язык и его диалекты.* – Moscova-Leningrad, 1940; *Idem. Родоплеменные названия кыпчаков в топонимии Южной Молдавии // Топонимика Востока.* – Moscova, 1964, p. 46-51.
10. Еремия А., *Топониме ку суфикселе -лия ши -лык // ЛЛМ,* 1990, nr. 1, p. 49-54.
11. Cihodaru C., *Contribuții la cunoașterea obștii țărănești în Moldova // Studii și cercetări științifice. Istorie.* – București, fasc. 1, 1956.

12. Stahl Henri H., *Contribuții la studierea satelor devălmașe românești*. – București, vol. I, 1958.
13. Абрамсон М. Л., *Крестянство в византийских областях Южной Италии (IX-XI вв.)* // Византийский временник. – Moscova, tom. VII, 1953.
14. Неусыхин А. И., *Структура общины в Южной и Юго-западной Германии в VIII-XI веках* // Средние века. – Moscova, tom. IV, 1953.
15. Bogdan I., *Documentele lui Ștefan cel Mare*. – București, vol. I-II, 1913.
16. Costăchescu M., *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. – Iași, vol. I-II, 1931-1932.
17. Bogdan I., *Despre cnezii români* // Analele Academiei Române. Memoriile Secției Istorice. – București, seria II, tom. 16, 1903.
18. Sava Aurel, *Documentele privitoare la târgul și ținutul Orheiului*. – București, 1944.
19. *Documentele privind istoria României. A. Moldova*. – București, veac. XIV-XV, vol. I, 1954; veac. XV, vol. II, 1954; veac. XVI, vol. III, 1955; veac. XVII, vol. IV, 1956.
20. Ghibănescu Gh., *Ispisoace și zapise*. – Iași, vol. I-XI, 1906-1933.
21. Sava Aurel, *Documente privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei*. – București, 1937.
22. Costăchescu M., *Documentele moldovenești de la Ștefan cel Mare*. – Iași, 1933.
23. Gonța Alexandru I., *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane*. – București, 1995.
24. Iordan Iorgu, *Dicționar al numelor de familie românești*. – București, 1983.
25. Costăchescu M., *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. – Iași, vol. I-II, 1931-1932.
26. Stoicescu Nicolae, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*. – București, 1971.
27. Boga L.T., *Documente basarabene*. – Chișinău, vol. 1-20, 1928-1938.
28. Iordan Iorgu, *Nume de locuri românești în R.P.R.* – București, 1952.
29. Bolocan Gh., *Categoria „nume de grup” în toponimie* // Limba română (București), nr. 1, 1976, p. 89-98.
30. Șodolescu-Silvestru Elena, *Toponimie românească. Modele derivaționale*. – București, 2001.
31. Iordan Iorgu, *Observații cu privire la raporturile dintre toponime și antroponime* // Limba română (București), nr. 3, 1975, p. 233-237.